

Şəddat CƏFƏROV,
iqtisadiyyat elmləri üzrə
fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan və Rusiya
Yazıçılar və Jurnalistlər
Birliklərinin üzvü,
Beynəlxalq Yazarlar Birliyinin üzvü

Lənkəran Azərbaycan ədəbi-mənəvi mühitinin ən qaynar bölgələrindən biri kimi tarixən həmişə diqqət mərkəzində olub. Hələ XIX əsrin II yarısından sonra burada sənət adamları cəmləşib. Əyalət mərkəzi kimi Lənkəranın mənəvi mühitini formalaşdırıblar. Hələ Mirzə İsmayıl Qasirin yaratdığı ədəbi məclis Lənkəranda poetik ənənələrin yaranmasına, kök atmasına güclü təsir göstərmişdir. Sonralar da bu mühit qaynarlığı ilə həmişə diqqəti cəlb edib. Azərbaycanın digər bölgələrindən görkəmli sənətkarlar Lənkərana səfər edib, burada görüşlər keçiriblər. Şüb-həsiz, belə ədəbi görüşlər Lənkəranın mənəvi simasının zənginləşməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edib.

Hələ Sovet dövründə mənim yaxşı yadımdadır ki, Şəkər Aslan ədəbi qüvvələri öz ətrafında birləşdirə bilmişdi. Bilmirəm, ədəbi tədqiqat ustaları hansı qənaətdədir, ancaq mən həmişə düşünmüşəm ki, Şəkər Aslan Lənkəranda sözün həqiqi mənasında mükəmməl bir ədəbi məktəb yaratmışdı. O, qabaqcıl poetik ənənələri inkişaf etdirməklə yeni nəslin yüksək amallar uğrunda yaradıcılıq yoluna çıxmasına təsir göstərə bilirdi. Görkəmli nasir Məhəmmədhüseyn Əliyev maraqlı əsərləri ilə Azərbaycanda məşhur olmuşdur. Onun məşhur "Dağlar oğlu" romanı cənub bölgəsinin 200 illik tarixini əhatə edirdi. Məşhur uzunömürlü Mahmud Eyvazovun həyatının timsalında biz Azərbaycanın cənub bölgəsinin həm mənəvi, həm də təbii mənzərələrini, eləcə də bütöv tarixini bu əsərdə görə bilirdik. Mirhaşım Talışlı haqqında da ayrıca danışmaq olar. Onun özünü canlı ensiklopediya adlandırmaq olardı. Sözün həqiqi mənasında o həm böyük ədəbiyyat bilicisi idi, çox incə zövqlü şair olmaqla bərabər tarixi mənbələri də incələmək ustası idi. Görkəmli ədəbiyyatşünas alim Yədulla Ağazadə Mirhaşım Talışlının ictimai fikir tariximizdəki yerini və rolunu göstərən çox dəyərli bir kitab da yazıb. Çox təəssüf ki, mən uzun müddət həmin kitabı əldə etmək, bu barədə düşüncələrimi yazmaq istəsəm də, mümkün olmadı. Amma hər halda heç nə gec deyil. Bizdən əvvəlki uluları sözümləzlə anmaq, xatırlamaq gələcək nəsillər üçün qədrşünaslıq örnəyi olardı. Elə ona görə də mən yeri gəldikcə şair demişkən, bizdən ayrı düşənlərə borcumuzdur bu ehtiram - düşüncəsi ilə müdrikləri hər vaxt yad etməyə çalışıram.

Sonrakı mərhələdə Azərbaycanın çox istedadlı, böyük şairi İltifat Saleh Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Lənkəran bölməsinə rəhbərlik etməyə başladı.

Məlumdur ki, Rəsul Rza ədəbi məktəbi zəngin ənənələri, poetik vüsəti ilə artıq inkarolunmazdır. Elə İltifat Salehin özü də Rəsul Rza ədəbi məktəbinin yetirməsi idi. Təsədüfi deyil ki, bu gün Lənkəranda yaşayıb bölgənin ayrı-ayrı

yerlərində məskunlaşan, yurdundan, yerindən ayrılmayıb elə oradaca yazıb-yaradan müəlliflər arasında Rəsul Rza ənənələrini davam etdirənlər də az deyil. Şüb-həsiz, bütün bunlar görkəmli şair İltifat Salehin zəngin poetik irsinin təsiri ilə çox bağlıdır. Sözün həqiqi mənasında İltifat Salehin bölgənin ədəbi yaradıcılarına rəhbərlik etdiyi dövrdə yazarların ümumAzərbaycan ədəbi mühiti ilə əlaqələri daha da canlandı. Bir sıra yazarlara ədəbi təqaüdlər verildi. Xüsusilə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində xüsusi yeri olan sənətkarların yubiley tədbirləri keçirildi. Bölgənin ədəbi-mənəvi mühitini əks etdirən maraqlı tədqiqat əsərləri yazıldı.

Cismani həyat heç kim üçün əbədi deyil. İltifat Saleh cismani ömrünü bitirəndə mənə elə gəldi ki, Lənkəran yaradıcılarının birliyində bir dağınıqlıq yaranacaq. Ancaq belə olmadı. Görünür, tarixi zərurət yarananda ehtiyat imkanlar üzə çıxır. Cənub bölgəsində yaşayıb-yaradan Qafar Cəfərli istedadlı nasirdir. Onun bir neçə kitabı işıq üzünə gətirildi. Onu da deyim ki, Lənkəranda həmişə

olunan kitabları haqqında rəylər, geniş məqalələr yazdığını qeyd edəndə bütün bunların hamısından xəbərdar olduğumu dedim. Biz bir-birimizə yeni kitablarımızı başışladığımızda O da mənə yeni nəşr olunan kitablarından nümunələr verdi. "Saatin 61-ci dəqiqəsi" kitabı hekayələr, novellalar və povestlərdən ibarətdir. Qafar Cəfərli həmin kitabı mənə verərək belə bir avtoqraf da yazdı: "Şəxsiyyətimə və sənətinə böyük hörmət və ehtiram bəslədiyim dəyərli eloğlum Şəddat müəllimə ən xoş arzular diləyi ilə müəllifdən xatirə", sonra da imza qoyub tarix yazdı: 10.07.2022. Həmin görüşdən bir il qədər vaxt keçib. İndi həmin kitabı vərəqləyirəm. Ayrı-ayrı hekayələri oxuyuram. Azərbaycanın görkəmli ədəbiyyat xadimlərinin Qafar Cəfərli yaradıcılığı ilə bağlı qeydlərini nəzərdən keçirirəm. Aldığım təəssürat bundan ibarətdir ki, Qafar Cəfərli sözün həqiqi mənasında Azərbaycan nəsrinin yeni düşüncə mərhələsində istedadlı ilə parlayan bir yazıçıdır. Onu cəmiyyətin daxilində gedən proseslər çox maraqlandırır. Yeni iqtisadi münasibətlər, çalxalanan siyasi hadi-

baş verən hadisələrin öz həyatlarından keçən təərlərini yadda saxlayır və bunu təkrar-təkrar təhlil etməklə uğurlarının və uğursuzluqlarının səbəblərini də aydınlaşdırmağa çalışır.

Qafar Cəfərli mənim düşüncəmə görə soyuqqanlı yazıçıdır. O, kəskin emosional, bəlkə də real həyatdan uzaq təzadlar yaratmağa üstünlük vermir. Elə real həyatın bir parçasını götürərək ona bədii fon verir. Hadisələri ruhundan gələn təsvirlərlə qidalandırır, beləliklə, öz qəhrəmanlarını sözün vasitəsi ilə canlandırmağa bilir. Nəticədə oxucu onun hər hansı bir hekayəsini oxuyub bitirdikdən sonra həmin ədəbi qəhrəmanı özündən başlayaraq adamlar arasında axtarmağa başlayır. Zənnimcə, elə ədəbiyyatın əsas missiyası da bundan ibarətdir. Yəni oxucu hər hansı bir bədii əsərdə həyatı görə bilsin. Həyatın bir parçası ilə rastlaşa bilsin.

Kitabda ön söz əvəzi kimi görkəmli ədəbiyyatşünas tənqidçi, fəlsəfə doktoru, pedaqoq Allahverdi Eminovun "Qafar Cəfərlinin nəsr haqqında bəzi qeydlər" adlı yazısı da verilib.

Qafar Cəfərlinin nəsr

(Ədəbi-tənqidi müstəvidə görünən tərəflər)

poeziya aparıcı mövqedə olub. Ədəbi qüvvələr daha çox poetik ruh üstə köklənib. Çox güman ki, elə Lənkəran yaradıcılarına rəhbərlik edənlərin əsasən şairlərdən ibarət olması da bu səbəblə bağlıdır. Amma Qafar Cəfərli istedadlı nasir kimi ədəbi mühitdə kifayət qədər nüfuz malikdir. Xüsusilə onun fəallığı, ədəbi qüvvələri birləşdirmək cəhdi təqdirə layiqdir. O, ən üstün ədəbi ənənələri məharətlə canlandırdı.

Mən çox sevindirəm ki, Lənkəranda yaşayıb-yaradan müəlliflər arasında indi nasirlər də öz fəallığı ilə seçilir. Sevdə Əlibəylinin "Söz" jurnalını yaşatması və eləcə də, Lənkəran ədəbi mühitini ətrafına cəmləşdirən mətbu orqanların yaranması göstərir ki, artıq bölgənin ədəbi mühitində nəsr ənənələrinə xüsusi bir həvəs də özünü göstərir.

Qafar Cəfərli ilə mənim əvvəllər elə də sıx ünsiyyətim olmayıb. Onun Lənkəran ədəbi mühitində rəhbərliyə başlamasından sonra yaradıcılığına daha çox diqqət yetirdim. Haqqında, gördüyü işlər barədə yazılan, yayılan xəbərləri izlədim. Hiss etdim ki, həm yaradıcı sənətkar kimi, həm də güclü, enerjili təşkilatçı kimi Qafar Cəfərli bizim cənub bölgəsinin ədəbi mühitində çox böyük təsir göstərmək imkanlarına malikdir. Onun diqqətcilliyini, qayğıkeşliyini də ayrıca qeyd etmək istərdim. Bir xeyli bundan əvvəl mənim də Lənkəranda ədəbi qüvvələrlə görüşümü təşkil etdi. Mən həmin tədbirdə ədəbi qüvvələrin həm də mənəvi birliyi gördüm. Burada yazıçılar, şairlər, görkəmli alimlər bir yerə cəmləşib qızğın ədəbi mübahisələr aparırlar. Kitablarda müzakirə olunur, hər bir sənətkarın əlamətdar yubiley tədbirləri keçirilir.

Məlumdur ki, belə tədbirlər kütləviləşdikcə insanların mənə zənginləşməsinə yol açır. Mənimlə bağlı tədbirin məziyyətləri haqqında əvvəl düşüncələrimi yazmışam, ona görə də bir çox məsələləri təkrar etməyə lüzum görmürəm.

Qafar Cəfərli mənimlə görüşdə Lənkəran bölməsinə rəhbərlik etdiyi dövrdən bəri gördüyü işlər haqqında sanki mükəmməl hesabat verir. O, böyük zəhmət çəkmişdi. Lənkəran Yazıçılar Birliyinin iqamətgahı təmir olunmuş, burada müvafiq iş qaydası yaranmışdı. Bütün bunlar öz yerində.

Mən də Qafar Cəfərliyə Lənkəranda yaşayıb-yaradan ziyalıların yaradıcılığı ilə bağlı daim diqqət göstərdiyimi bildirirdim. Ayrı-ayrı müəlliflərin yeni nəsr

səhifələr zamanından üzünə bəri adamların üz-üzə olduğu problemlər bir yazıçı kimi onu narahat edir.

Hər bir yazıçı cəmiyyətdəki problemləri həll etmək üçün insanlara ən asan yolu göstərməyə çalışır. Adamlar düşüncələri ilə hadisələrin axarında vurnuxur, bir çox hallarda çətinliklərə qalib gələ bilmir. Və streslər, gərginliklər insanları faciələrə düçar edir. Qafar Cəfərlinin ədəbi qəhrəmanları məhz cəmiyyətdəki gərgin siyasi proseslərdən əziyyət çəkən insanlardır. Onlar ən çətin məqamlarda insanlıqlarını itirmir. İnsanlığı itirmiş olanlara qarşı mübarizələrini davam etdirirlər.

Qafar Cəfərlinin "Saatin 61-ci dəqiqəsi" kitabı bir çox məziyyətləri ilə oxucuların diqqətini cəlb edib. Nəşr olunmasından elə də çox vaxt keçməyib. Ancaq bu kitab haqqında yazılan rəylər, mütəxəssis qeydləri göstərir ki, Qafar Cəfərli məhz insanların psixoloji cəhətdən həssas nöqtələrinə toxuna bilib. Kitabın annotasiyasında yazıçının dəyərli əsərlərinin məziyyətlərini xarakterizə edən qeydlər sözün həqiqi mənasında kitabla bağlı real mənzərəni göstərmək baxımından diqqətə layiqdir: "Bu kitab yazıçı-publisist Qafar Cəfərlinin oxucularıyla ilə beşinci görüşüdür. Kitabda müəllifin son illərdə yazdığı müxtəlif mövzularda olan hekayələri, novellaları və dektativ povestləri toplanmışdır. Mövzusu real həyatdan götürülmüş əsərlərin əsas ideya xəttini insanların cəmiyyətin qayğı və problemlərinə diqqətli olmağa, vətəndaşlıq mövqeyi göstərməyə, xüsusən də ətrafda baş verən qanunsuzluqlarla barışmazlığa və mübarizəyə səsləmək təşkil edir. Yazıçının nikbin həyat mövqeyindən doğan inamı insanlara düşükləri çətin vəziyyətdən rahat çıxmalarına, ruh düşgünlüyünə qalib gəlmələrinə kömək etmiş olacaq. Geniş oxusu kütləsi üçün nəzərdə tutulan bu kitabın da müəllifin digər kitabları kimi oxucular tərəfindən seviləcəyinə inanırıq". Annotasiyada doğru qeyd olunub. Hekayələr, novellalar, povestlər real həyat mənzərələrini bütün canlılığı ilə əks etdirdiyindən geniş oxucu kütləsinin diqqətini cəlb edəcəyinə mən də inanıram. Onu da deyim ki, hər hansı bir bədii əsər cəmiyyətdəki reallığı əks etdirəndə istər-istəməz oxucu marağını çəkməz. Çünki reallıqda hər kəs özünün həyatından nəyisə görə bilir. İnsanlar da məhz həyatları ilə bağlı olan məqamları daha da diqqətlə izləyir. Və bir çox hallarda

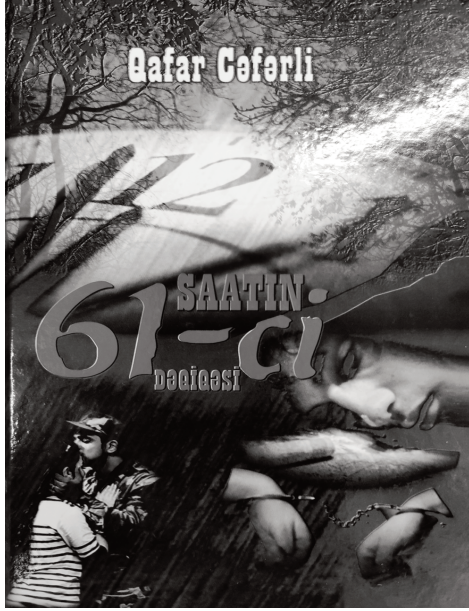
Mən Allahverdi müəllimin qeydlərini də diqqətlə oxudum. Elə ilk qeyddəncə hiss etdim ki, o da Qafar Cəfərlinin yazıçı təbiəti ilə bir qədər gec tanış olub. Ancaq o, yazıçının yaradıcılığına elə əhatəli, elə dərin yanaşa bilib ki, gec tanışlıq sanki əhəmiyyətini itirib. Allahverdi müəllim qeydlərinin əvvəlində bütün bunları etiraf edir: "Mənim üçün maraqlı imzadır, ona görə yox ki, tanışlığımın tarixçəsi elə də uzaq deyil. İstedadlı şair və filoloq-alim Elşad Səfərli qiyabi tanış etmişdir. Haqqında xoş sözlər demişdir. Ona görə marağımı özümə çəkdi: Qafar Cəfərli imzasının məsuliyyətində orijinal üslublu, zəngin dilli və obrazlarının psixologiyasında "davranan" bir yazıçının, istedadlı qələm sahibinin ədəbi hissələrini duyurdum". Bir çox hallarda ədəbi tanışlıqlar elə Allahverdi müəllimin dediyi kimi olur. Sənətkarın haqqında hansısa bir yazını oxuyuruq. Və yaxud sənətkarın yaradıcılığından xəbərdar olan kimsə bizə geniş və əhatəli məlumat verir, bu da bizim marağımızı genişləndirir. Allahverdi Eminovun qeydlərindən aldığım təəssürat elə mənim özümün də Qafar Cəfərli yaradıcılığına münasibətimə sanki işıq salır. Ön söz müəllifinin qeydlərinin davamı da mənim üçün maraqlı gördüm: "Qafar Cəfərlinin "Saatin 61-ci dəqiqəsi" hekayələr, novellalar və povestlər kitabını əlyazma halında oxuyanda, nə gizlədim, püxtələşmiş bir yazıçının nəsr dünyagörüşünü duyub yaşadım. Və mənə elə gəldi, yazıçılıq psixologiyasına xas keçirilən hissələr qabaqcıl "xəbərlər" verir, fantaziya "ilişir". Yazıçı Xuan Rulf bu məsələyə toxunaraq yazmışdır ki, hər hansı hekayənin, yaxud kitabın çap edilməsi o deməkdir ki həmin kitab artıq öldü, yazıçı bir daha onun barəsində düşünməyəcək; bunun əksinə, kitab çap edilməzdən, tamamlanmadan əvvəl isə yazıçı yazmaq istədiyini beynindən bir an belə çıxarmayacaq". Doğru qənaətlərdir. Düşünürəm ki, Qafar Cəfərlinin bu kitabı mənim əlimə gələn gündən bəri hər vaxt düşüncələrimin mərkəzində olub. Nə vaxtsa mütləq mülahizələrimi bildirmək, fikirlərimi yazmaq qənaətində olmuşam. Çünki yazıçının hekayələrini oxuduqca maraqlı təəssüratlar mənimlə birgə yaşayıb. Xüsusilə Qafar Cəfərlinin hekayələri göstərir ki, mənə həyatdır. Elə həyat olduğuna görə həmişə cəlbədidir.

(Davamı 9-cu səhifədə)

(Əvvəli 8-ci səhifədə)

Qafar Cəfərlinin nəsr

(Ədəbi-tənqidi müstəvidə görünən tərəflər)

oxuyurdu. Birdən o dərddən hədəqdən çıxmış gözlərini zalın tavanına tərəf yönəldib hər iki əlini göyə açdı. Üsyan dolu səslə anlaşılmayan sözlər deyərək hönkürməsi zalda əks-səda verdi. Qəlbində günlərcə dolub-daşan ağrılı-acılı hisslər vulkan kimi püskürüb ətrafa səpələnirdi. Qardaşı Fərhad və bacısı Lalə onu sakitləşdirməyə çalışırdılar. Qızı Sənəm isə anasına qısılib xısın-xısın ağlayırdı. Rəhimli asta addımlarla çıxış qapısına tərəf yönəldi və baxışları ilə onlara da getmək vaxtı olduğunu bildirdi. Müəllif yaratdığı obrazın daxili aləmində gedən prosesi ustalıqla təsvir edir. Başqa sözlə, dəqiq təsvirləri ilə oxucuya anlada bilir. Əgər belə demək mümkündürsə, bədi əsərin oxucuya təqdim etdiyi qəhrəmanın necə əzab-əziyyət çəkməsi, hansı gərginliklərə düşməsi onun zahiri görkəmindən də anlaşılır. Bu da o deməkdir ki, müəllif qəhrəmanın daxili aləmi ilə zahiri görkəmini uzlaşdırır.

Əsərin qəhrəmanı Sehranənin iztirabları hekayəni oxuyub qurtarandan sonra da uzun müddət oxucunu tərk etmir. Onun qəhərdən boğularaq dediyi sözlər yaddan çıxmır. Beləliklə, oxucuya aydın olur ki, uca tanrı heç nəyi əvəzsiz buraxmır. Hər bir əməlinə görə hər kəs doğru-düzgün mükafatını alır. Bu mükafat biri üçün şirin ola bilər, digəri üçün acı.

Qafar Cəfərli hekayələrində qəhrəmanlarının əhvalı ilə təbiətin mövcud durumunu ustalıqla uzlaşdırır. Hər hansı bir qəhrəmanı təqdir edərkən biz onun düşüncələri ilə təbiətin görünüşündə uyğunluq tapa bilirik. Bununla müəllif sanki demək istəyir ki, insan həm də təbiətdən çox asılıdır.

Müəllifin təbiəti dəqiq müşahidə etməsi ona imkan verir ki, təsvirlərində çətinlik çəkməsin. Təbiətin ən kiçik elementlərini belə ustalıqla yazıya gətirir. Bu da yazıçı üçün mühüm şərtlərdən biridir. Yazıçı təsvirlərində sözün acizi olursa, onda mənzərəni ustalıqla yarada bilər. Mənzərə isə əslində yazıçının demək istədiyi mətləbin göstəricisinə çevrilir. "Qumru" hekayəsində olduğu kimi. Hekayənin əvvəlindəki maraqlı yazıçı təəssüratı istər-istəməz oxucu diqqətini səfərbər etmək gücündə olduğunu göstərir: "Payızın gəlişi ilə yaranan sərinlik Elşad həkimin keyfini əməlli-başlı açmışdı. Boş vaxt tapan kimi kreslonu pəncərə önünə çəkib həyətdəki minipark salınmış çəmənləyə, ordaki gül-çiçəyə, yamyaşıl ağaclara, kədərli baxışlarla ətrafa göz gəzdirən xəstə insanlara, tələsik addımlarla hərəkətdə olan ağ xalçılılara maraqla baxırdı. İndi də bekarçılıq idi və Elşad həkim yenə də otağın pəncərəsindən ətrafı seyr edirdi. Sərin-

liyin insanlara bir can rahatlığı gətirməsi o dəqiqə hiss olunurdu. Üç-dörd həftə öncə göydən yerə tökülən alovdan əsər-ələmət belə yox idi. İnsanlar rahat gəzib-dolaşır, söhbət edir, deyib-gülüb zarafatlaşırdılar. Yayda çəkdikləri zillətin acığına sərinliyin dadını çıxarmağa çalışırdılar". Müəllif obrazın adı ilə təbiəti maraqla qovuşdura bilir. Qumru ad olaraq bəlkə də təbiətin bir parçası kimi diqqəti cəlb edir. Ümumiyyətlə, təbiətdən gələn hər hansı bir obraz həmişə müqəddəslik mahiyyəti daşıyır. Çünki bütün hallarda təbiət təmizlik mənbəyidir. Təbiətin bəxş etdiyi nə varsa, əslinə qalsa, həyatın davamlılığı üçün şərtidir. "Qumru" hekayəsinin həm psixoloji təsir gücü, həm də, ümumiyyətlə, mənavi saflığa çağırış mahiyyəti Allahverdi Eminovun da diqqətini cəlb edir.

Burada bir-iki məqama diqqət yetirmək lazımdır. İnsanın sevgi motivi nəyə qadirdir? Bu, ritorik sualdır. Əgər mütləq cavab vermək lazımdırsa, sevginin əslində enerji mənbəyi olduğunu mütləq birinci şərt kimi qeyd etməliyik. Onu da deyim ki, Allahverdi Eminov bu hekayəni təhlil edərkən sevgi məsələsinə psixoloji aspektdən yanaşır. Hətta insanın insana bağlanmasını müxtəlif yönərdən izah etməyə çalışır. Aşılıqla sevgini fərqləndirmək istəyir. Bu da istər-istəməz daha dərin psixoloji təhlillər tələb edir. Əsas odur ki, müəllif öz qeydlərində yazıçının təbiət saflığında olan bir qıza münasibəti düzgün mənavi saflıq mücəssəməsi mövqeyindən izah edir. Allahverdi Eminov "Qumru" hekayəsi haqqında yazır: "Qumru" hekayəsi gözlənilməz süjetin daşıyıcısıdır, əhvalat biz islamçıların adətində rəğmən olsa da, təbii hisslərin əvvəlcə piçiltisi, sonra ucaadan səslənmişdir; bu mənada sevgi gözlənilməz vurğunluqdur, bir başıbəlalı vəqəddir. Elşad həkim tələbəlikdən dost olduğu, canbir hesab etdiyi Rüstəm mühəndisin qızını, dul qalmış bir oğul anası Qumrunu sevirmi, yaxşı şiqmi olur - bu, çətin sualdır - haradan gəldi, axı ailəvi münasibətlərdə onlar arasında sevginin heç bir əlamətləri baş verməmişdi, bəlkə - mən belə yozuram - ortada dostu Rüstəm dururmuş (hekayədə, bu görünür) Rüstəmin faciəli həlakından sonramı yaranmışdı? Əlbəttə, sevgi isti, yaxud qəfil görüşün diktəsi, səssiz gəlişi olur. Elşad həkimin ötmüş yaşında necə təsir oyadar çilgin sevgi? Hərçənd, sevginin anotomiyasında bu hal təbiidir, gözləniləndir, ürəyin hansı güşəsində boş qalan o yeri tutmalıdır, qəlb (ürək) dünyanı sevgisiz tərk etməz!". Allahverdi Eminov da kifayət qədər həyat təcrübəsi görmüş psixoloq-yazıçı kimi "Qumru" hekayəsinin təlqin etdiyi motivləri dəqiq duyur. Eşq ilə sevginin arasındakı məsafəni bütün aydınlığı ilə qavrayır. Onun yazdığı qeydlər də kifayət qədər təsirli. Yazıçının Qumru obrazı ilə cəmiyyətə nəyi çatdırmaq istədiyini oxucuya anlatmaq baxımından bu qeydlər çox dəyərlidir.

Yazıçı əsərin sonunda da hiss olunduğu kimi Qumru adını təsadüfi seçmir. Sevginin və bir az dəqiqləşdirsək, artıq eşqin obrazın təbiətində yaratdığı əks-sədanı Elşad həkimin dili ilə çox dəqiqliklə verir: "Qumru göyərçin növüdür, köçəri həyat yaşayan, yeri-yurdu bəlli olmayan göyərçin" dedi və üzgün addımlarla qapıdan çıxdı. Bu anda dəhşətli bir hönkürtü səsi ətrafda olan dözülməz sükutu yerlə yeksan etdi və bu səsdən Solmaz bərk qorxdı. Zənnimcə, təkcə elə bu cümlənin özü cəmiyyətə çox təsirli bir mesajdır. Yəni, hər bir kəs varlığında sevgi yuvası qurmuş olan obrazın qədrini, dəyərini bilməlidir.

Əgər insan öz varlığında sevdininə vacib olan isti yuvanı təmin edə bilməzsə, onda Qumru obrazında olan sevgi o yuvada davam gətirə bilməz, uçub gedər. Sevgi isə insanın təbiətində ötürü hiss deyil, o bütün gücü ilə sevdini itirəndə üzə çıxır. Elə Elşad həkimin təmsalında görüldüyü kimi.

Əsərin qəhrəmanının hönkürtü ilə ağlaması göstərir ki, sevgini itirmək, sevdini itirmək böyük faciədir. Burada ikinci bir məqam da diqqəti cəlb edir. Solmaz Elşad həkimin hönkürtüsündən sarsılır. Bu sarsıntı isə əslində cəmiyyətin sarsıntısıdır. Cəmiyyət ayrı-ayrı insanların itirdikləri ilə zədələnir, yaranır.

Müəllifin kitabında növbəti hekayə "Səbir" adlanır. Deyəsən, bir qədər müəllif müşahidələri əsasında yazılan hekayə təsiri bağışlayır. Müəllifin bu hekayədəki həyata ironik münasibəti oxucunu istər-istəməz səfərbər edir. Bəlkə də, onu elə bir düşüncələrə qərq edir ki, orada öz kimliyini də axtarmalı olur.

Müəllifin ironik münasibəti xoruzlanma ifadəsində daha qabarıq görünür. Birinci şəxs dilindən danışan obraz xoruzlara qoyduğu adlarda daha çox öz təbiətini göstərir: "Sevdiyim xoruzların hər birinə ad qoymuşdum: Bicbala, dikbaş, avara, nervinni baləmi, gəzəyən və yetim". Bu adlar birinci şəxsin dilindən danışan obrazın xoruzlara verdiyi adlardır. Amma biz istər-istəməz bu adların arxasında dayanan real obrazları öz müasirlərimiz arasında da görürük. Bütün hallarda insan təbiətinin bəzən asanlıqla qavranılmayan tərəfləri heyvan obrazlarının üzərinə köçürüləndə daha aydın görünür. Müəllif hekayətini birinci şəxsin şahidliyi ilə danışa-danışa o yerə gətirib çıxarır ki, hər kəs öz adına uyğun həyat möhürü ilə mükafatlanır. Bicbala öz bicbalılığının, dikbaş öz dikbaşılığının, avara avaralığının və digərləri də buna müvafiq olaraq öz əməllərinin qurbanı olurlar. Xoruzların sahibi əsərin sonunda real mənzərəni çox həyatı qanunauyğunluq kimi göstərir: "Düzü, beş ədəd xoruzu bir ayın içində itirməyim məni bir qədər məyus etsə də, Yetimin xoş günlərini görməkdən ləzzət alırdım. Axı bu günü mən də ona arzulamışdım. Görünür, həyatda heç nə səbəbsiz olmur. Hər əziyyətin arxasında bir rahatlıq, hər kədər arxasında bir sevinc dayanmış. Bunun üçün sadəcə səbrlə zamanını gözləmək lazımmış". Müəllifin səbir mahiyyətinə bu cür yanaşması İslam düşüncəsindəki səbr anlamına kifayət qədər uyğun gəlir. Üstəlik də bir ironik təəssürat da yaradır. Əslinə qalsa, bu müxtəlif xasiyyətli xoruzların sahibi itirdiyi xoruzlara görə heç o qədər də kədərlənir. Bu ona bənzəyir ki, Mirzə Cəlil ədəbi qəhrəmanı Vəli xan ona sadiq olan Novruzəlinin türməyə düşməyini eşidəndə bir az məyus olub. Yəni, xanın çox da heç vecinə deyil ki, ona sadiq olan Novruzəli onun yolunda özünü qurban verir; üç aylıq türməyə düşməklə.

Doğrudur, müqayisələr bir qədər fərqli zəmindədir. Novruzəli səmimiyyətinin, sədaqətinin qurbanıdır. Ağası onun üçün çox da narahat olmur, bir az məyus olur. Cəfər Qafarlının "Səbir" hekayəsinin qəhrəmanı isə öz xoruzlarını itirməyindən yana elə Novruzəlinin ağası qədər məyus olur. Bütün hallarda səbir mahiyyəti ironik gücünü göstərir. Bu hekayənin real həyatla bağlı tərəfləri çoxdur. Ancaq hekayənin aşılacağı təəssüratı çözdükcə mətləb uzanır. Bütün hallarda Qafar Cəfərli dövrümüzün ustad hekayəçisi kimi özünü təsdiq edir.

(Davamı 10-cu səhifədə)

(Əvvəli 9-cu səhifədə)

Qafar Cəfərini mənim fikrimcə XXI əsrin yazıçısı kimi tanımaq daha düzgün olardı. Şübhəsiz, o ötən əsrin son 20 ilində də ədəbi sözdən kənar da olmayıb. Yəqin ki, həmin dövrə aid yazdıqlarını indi də nəzərdən keçirir. Yəqin ki, yeni zamanın ölçüləri ilə ötən əsrdə yazdıqlarına yanaşanda müəyyən düşüncələrə də dalır. Axı XX əsr yeni dövrə, yeni zamana öz yerini sakitliklə təhvil vermədi. Qarısan siyasi hadisələr, 70 illik tarixi olan ictimai quruluş tarix səhnəsini tərk elədi. Yeni iqtisadi münasibətlər yaranmağa başladı. Bu da istər-istəməz mənəvi münasibətlərə də təsir göstərdi. Həyata baxış dəyişdi. Demək, ədəbi düşüncədə də kəskin yeniləşmə prosesi başladı. Hətta yeni dövr ədəbiyyatı adlanan bir termin artıq işləklik qazandı.

Həyat hadisələrinə XX əsrin son 50 ilində təfərrüatlar bədii üslubda aparıcı gücdə idisə, indi müəyyən fikirlər və düşüncələr sıxılmış bir şəkildə, bəlkə də müəyyən fikir yekunları kimi özünü göstərdi. Hətta uzun za-

çatdırmaqdır. Yazıçını da xoşbəxt edən bu deyilmə? Qafar Cəfərli üçün mətnə anlaşılmaz olan heç nə yoxdur. O sanki Allahverdi Eminovun qeyd etdiyi kimi hamımızın gördüyünü və bildiyini yazır. Amma hadisələrin ardıcılığını elə məntiqli dəqiqliklə bir-birinə bağlayır ki, biz ümumi fonda rəngsiz qalan heç nə görmürük. Müəllif hadisələrin arxasınca sürünür. Nə də hadisələri süni şəkildə törətmir. Sanki o özü prosesin içində olur və hadisənin iştirakçısı olan adamlarla birlikdə hərəkət edir. Lap o fantastik əsərlərdə olduğu kimi yazıçı hər yerdə öz qəhrəmanlarının yanındadır, onların bütün hərəkətlərini müşahidə edir, bütün əməllərini görür, ancaq özü onlara görünür. Ona görə də onun qəhrəmanları sərbəstdir. Yəni yazıçı qəhrəmanların yaxşı-pis hər hansı bir əməlinə müdaxilə etmir. Bu sarıdan həm müəllif sərbəstdir. Həm də onun ədəbi qəhrəmanları.

Bir çox hallarda müəllifin qəhrəmanlarını heç yaxşı-pisə ayırmağa lüzum da qalmır. Çünki onlar həyatı adamlardır. Doğrudur, hər kəs öz mənafeyini də, məramını da gizlətmir.

raq dairəsinə uyğun bir əhvalat quraşdırmaqla onu da hadisənin iştirakçısına çevirir. Bununla da əslində özünün mənafe istəklərinə yetir. Hadisənin təhkiyəçisi təcrübəsiz, amma sağlam adamdır. İşini biləndir. Hələ özünün dediyi kimi öz işini gəlirli sahəyə çevirməyi də bacarandır. Təqribən belə anlaşılır ki, onun yüngül qazanc mənbəyi də var. Rafiq isə bunu bilir. Ona görə də o özünü dost kimi göstərərək təhkiyəçi ilə münasibətlərini sıxlaşdırır. Qadın məclisində gördüyü əhvalatları öz məcazına uyğun quraşdırıb danışır. Bununla da gənc dostunu ov-sunlayıb öz cənginə alır. Hətta bir dəfə o, dostunu şəhərdə qarşılayır və müvafiq bir evə aparır. Əsərin qəhrəmanı hələ gündüzdən qəbul etdiyi içkinin təsiri altında ömründə ilk dəfə görmədiyi bir mənərə ilə qarşılaşır. Axşam məclis qurulur. Ev sahibi Qurban, Rafiq, bir də əsərimizin qəhrəmanı birgə yeyib-içirlər. Bir azdan onlara qulluq edən və məclisdə deyib-gülən xanımla onu otaqda tənha qoyurlar.

Gecənin necə keçməsi haqqında müəllif əlavə təfərrüatlar vermir. Sadəcə dostlar səhər təzədən bir yerə yi-

nin kimə aid olduğunu özü fikirləşsin. Bu hekayədə kapitalizm cəmiyyətinin əzib-dağıtdığı mühit bütün reallıqları, eybəcərlikləri ilə təsvir olunub. Özü də müəllif demək olar ki, heç bir artıq sözdən, təfərrüatdan istifadə etmir. Bununla da əsil həyat həqiqəti ilə oxucunu qarşı-qarşıya qoyur.

Yazıçı cəmiyyətin mənəvi saflığını qorumaq misyoneridir. O, əldə silah kiminsə qarısında keşik çəkə bilməz. Ancaq düşüncələrə təsir göstərən əsər yazmaqla insanları ayıltmaq, onlara daha sağlam həyatın yolunu göstərmək borcunu yerinə yetirə bilər.

Qafar Cəfərli'nin növbəti hekayəsi "Çənlibeldə" adlanır. İstər-istəməz hekayənin adı yaddaşımızda dastan epoxasının məkanını canlandırır. Çənlibel yüksək ideallar naminə birləşmiş insanların qalasıdır. Burada heç vaxt haqq nahaqqa verilməz. Kimsə kimsənin malına göz dikməz. Çünki bu məkana toplaşmış insanların sağlam ideali var. Amma iş burasındadır ki, insanlar tarixi dəyərlərin daşıyıcısı olan adlardan da öz məramlarına uyğun ustalılıqla yararlanmağa çalışırlar. Və bu da öz əməllərini pərdələmək üçün həmin şəxslərə kifayət qədər imkan verir.

"Çənlibeldə" hekayəsinin qəhrəmanları əslində bu məkana yığılmaqla sanki digərlərindən fərqli olduqlarını nümayiş etdirir. Bir sözlə, Çənlibel restoranında lövbər salmaq, burada yeyib-içmək məclisləri qurmaq onların düşüncəsinə görə hər kəsə nəsis olmaz. Əvvəlcə pul qazanmağı bacarmısan. Özü də onların yanaşmasına görə pulu necə, hansı yolla qazanırsan, qazan, təkli imkanlı ol. Cibinin pulla dolu olduğunu düşünərək qürrelənmək onların nəzərində qəhrəmanlıqdır. Zənnimcə, müəllif öz qəhrəmanlarının təbiətini elə hekayənin əvvəlində açar: "Üç qızdan sonra oğlu olması xəbəri Yetim Muradın özü ilə yanaşı bütün dostlarını da sevindirdi. Anası hələ uşağın üzünü görməmiş onlar artıq Muradın harada qonaqlıq verəcəyi ilə bağlı baş sındırırdılar. Biznesmen Tahir həmişə olduğu kimi yenə də yeyib-içmək məsələsində sinəsini qabağa verdi:

-Yaxşı bir restoran tanıyıram, mikrorayonda açılıb. Əslinə baxanda çoxdanın restoranıdır, adı dəyişilib. Üç aydır oranı hansısa deputat alıb. Evro remont olunub, şalələsinə, hovuzuna kimi düzəldilib, yeməklərinə də ki, söz ola bilməz. Xidmət yüksək səviyyədə, işçilər pərvanətək adama başına dönlülər. İndi, - deyib qolundakı saatına baxdı, - saat altının yarısıdır, bir az da geciksək yer tapmırıq. Qulp Vəli üzgözünü turşudaraq sual etdi: - Bu təriflədiyin restoranın adı var, ya yox?

Tahir əlüstü cavab verdi: - Adı Çənlibeldi, elə adına layiq də yerdə.

Yarım saatın tamamında səbəbkar qarışıq dörd dost Çənlibelin səliqə-sahmanlı meydanında Biznesmen Tahirin "Mercedes" markalı maşınından düşdülər. Restoranın xarici görkəmi həqiqətən göz oxşayırdı. Yerdən təxmini yarım metr hündürlüyündə olan binanın ətrafı sal daşlar və beton təpələrlə dövrəyə alınmışdı. Deyəsən, Çənlibelə oxşatmaq istəmişdilər". Bir sözlə, hekayə elə bir məkanda, bir görüşdə baş verən olayların əsasında yazılır.

Sağlam mənəvi mühit daşıyıcısı olan insanların necə daxili uçqunlara məruz qalması, təbiətlərinin korlanması, bir sözlə, faciəyə düşər olmaları hekayənin əsas xəttini təşkil edir. Ancaq bu hekayədə elə başlanğıcdaca müəllif bir çox ciddi mətləblərə də toxunur. İndi az qala bizim üçün adlanmış, amma dərin ictimai məsələləri ifşa etmək üçün müəllif müxtəsər təsvirlərdən məharətlə yararlanır.

(Davamı 11-ci səhifədə)

Qafar Cəfərli'nin nəsr

(Ədəbi-tənqidi müstəvidə görünən tərəflər)

manları əhatə edən əsərlərin əvəzinə sıxılmış zamanı özündə ehtiva edən bədii mətnlər yarandı. Bütün bunlar onu göstərir ki, artıq nə yazıçı əvvəlki dövrün yazıçısıdır, nə də oxucu geniş təfərrüatlarla yazılmış əsəri oxuyan deyil. Yeni zamanın yazıçıları həm də yeni zamanın oxucularını yaratdı. Bütün bunları ona görə xatırladıram ki, Qafar Cəfərli də öz əsərlərində zamanın məhz tələb etdiyi dəqiqlik və müxtəsər ifadə tərzini yazı üslubuna çevirdi. Onun hekayələrində mətləbi qısaca ifadə etmək, hadisəni konkret detallarla göstərmək məziyyəti üstünlük təşkil edir. Əgər ötən əsrin yazıçısı təsvir dəqiqliyinə varırdısa, yeni dövrün yazıçısı konkret hadisənin baş verdiyi məkanı, zamanı və hadisənin iştirakçısını göstərir. İndi daha açar deşiyindən süzülən nazik işığın arxasınca getmək zamanı deyil. Yəqin ki, Qafar Cəfərli də yeni zamana, yeni dövrün yazıçısı kimi gəlməkdə daha düzgün yol tutub.

Onun hekayələri həyatın bir parçasına işıq salır. Sanki ətraf qaranlıqdır, oxucunun bütün diqqəti işığın düşdüyü həmin məkana yönəlir. Oxucu daha kənarında ilişib qalmış hər hansı bir mənəvi elementi axtarmır, ona lazım olan məhz həmin işığın düşdüyü ərazidir. Yazıçı-publisist, görkəmli ədəbiyyat tədqiqatçısı Allahverdi Eminov da Qafar Cəfərli'nin hekayələri üzərində düşünərək yeni dövrün ədəbi mühitini və bu mühitdə yazıçının mövqeyini Qafar Cəfərli'nin timsalında dəqiq müşahidə edir: "Yazıçı Qafar Cəfərli, eləcə də oxucular təsəvvürlərinə gətirməzlər ki, hekayələrin qayəsini sadə süjetlərdə həll olunmasını vurğulayıram, özüm də az-çox qələm əlimdə işləndiyi üçün belə düşünürəm, əsla! Ümumiyyətlə, olmayan, mücərrəd (anlaşılmaz) nəsnələrdən danışmağı xoşlamıram. Qafar bəy duymadığı, birbaşa yaşamadığı hadisələrdən yazan yazıçı deyil. Gördükləri, canlı mühitin böyük və kiçik adamların hərəkətləri, amalları (pis və yaxşı) onun yazıçı intuisiyasında formalaşır. Yazıçılıq oradan başlayır ki, şəxsi fikirlərini yazmaq müstəvisinə çıxarmaq mərhələsində özünü müdrik aparmalı, hətta filosofluq etməlidir; ona görə ki: ədəbi məqsədi oxucusunu yazdığına inandırmaq, cəmiyyət, mühit, böyük dairədə bəşəriyyət haqqında düşüncələrini

Mənafeyinə uyğun olaraq, yeri gəldikcə təqdir olunan bir əmələ də sahiblik edər. Yaxud, ümumi nəzərdə qəbul edilməz sayıla biləcək bir əməli də törətməkdən sığortalanmayıblar.

Yazıçının maraqlı hekayələrindən biri "Dəyyus" adlanır. Uzaq keçmişin adamları patriarxal mühitdə ona verilən "dəyyus" ləqəbinə görə qan sala bilirdilər. Amma yeni dövrdə kapitalizm cəmiyyəti bir çox mənəvi dəyərləri özünün dəmir dabanları altında əzib, xıncım-xıncım edib. Sanki insanlar üçün maddiyyat bütün dəyərlərdən yuxarı plana keçib. Hətta ən yaxın dostları belə bir çox hallarda maddi mənafe məsələsi qarşı-qarşıya qoyur. Bütün hallarda bunlar cəmiyyətin kəskin təzadları kimi qavranıla bilən məsələlərdir. Dəyyus məsələsinə gəldikdə isə bu sözü, bu ifadəni nifrət mahiyyətində işlədən zaman artıq keçmişdə qalıb. İndi az qala, ironik şəkildə bu ifadəni ünvanına açıq-aşkar işlədirilər.

Qafar Cəfərli də dəyişən zamanın ən müqəddəs dəyərləri əzən tərəflərini göstərmək üçün bu ifadənin mahiyyətindən ustalılıqla yararlanıb. Dəyyus o şəxsə deyilir ki, onun üçün namus və əxlaq məsələsi arxa plandadır. Hekayənin mahiyyətində məhz dəyəri təhqir edən mühitin ifşası görünür. Əsərin qəhrəmanı Rafiq müxtəlif adamlara elə şəkildə yanaşır ki, onlardan fayda götürə bilsin. Demək olar ki, həmişə öz qurbanlarını imkanlı və nisbətən təcrübəsiz, bəlkə bir qədər də şöhrət-pərəst adamların arasında axtarır. Birini tərifləməklə hipnoz edir, birinin ma-

ğışırırlar. Varlığa artıq çirkab bulaşmış olan əsərimizin qəhrəmanı da məsələnin nə yerdə olduğunu anlayır. O ev sahibinin arvadı ilə gecəni birgə keçirmişdi. Səhər açıldıqdan sonra həmin qadının əri Qurban, Rafiq təzədən bir yerə toplaşırırlar. Hər bir insanın həyatında gözlənilməz hadisələr baş verə bilər. Ancaq bizim sevimli qəhrəmanımız əslinə qalsa, daxili aləmində onu çəkən mühitə özünün zəifliyinin nəticəsi olaraq düşüb. Bu mühitdə onun yeri var, yox - bunu müəllif oxucunun ixtiyarına buraxır.

Maraqlıdır ki, onlar evdən çıxanda növbəti qonaq qapını açır. Və əsərin qəhrəmanı necə iyrenc bir mühitdə olduğunu indi anlayır. Onun başa düşdüklerine Rafiq bir qədər də aydınlıq gətirir. Demək, ev sahibi Qurban müəyyən pul müqabilində arvadını gələn qonaqlara təqdim edir və bundan heç bir narahatlıq hissi keçirmir. Bunları Rafiq danışır, onlar evdən çıxanda bizim qəhrəmanımız bir də qayıdıb həmin evə sarı baxır. O, evdən çox artıq ayrıldığı adamlardan daha betər özünü eybəcərləmiş kimi görür. Ən pisi də o idi ki, Rafiq təfərrüatları danışa-danışa özünü qəhrəman kimi aparırdı.

Müəllif bununla da hekayəni başa çatdırır. İndi "dəyyus" adının kimə aid olduğunu oxucunun öz ixtiyarına buraxır. Bu dəyyus ev sahibi Qurbandır, ərinə və özünü fahişəliklə dolandıran Samara xanımdır, yoxsa, bu hadisələr düzəb-qoşan Rafiqdir? Zənnimcə, müəllifin mövqeyi daha düzgündür. Qoy oxucu "dəyyus" ləqəbi-

Qafar Cəfərlinin nəsrı

(Əvvəli 10-cu səhifədə)

Həqiqətən də, cəmiyyətin inkişafı sağlamlaşması üçün müəyyən qanunlar hazırlamağa borclu olan bir çox mənşə sahibləri deputatlar az qala iş-güclərini unudub sərvət qazanmaq yolu seçiblər. Ən müxtəlif üsul və vasitələrlə şəhərin görkəmli məkanlarını ələ keçirir, özəlləşdirir, müxtəlif vasitələrlə alırlar. Burada obyektlər qurur, müxtəlif məzmunlu ticarət işləri yapırırlar. Bununla da başları hərisliklə pul qazanmağa və çirkli pulların yuyulması işləri məşğul olurlar. Şübhəsiz, bu tipli məsələlərə toxunmaq yazıçı cəsarəti tələb edir. Qafar Cəfərli də məsələyə ustalıqla yanaşmış. Sanki qəbahət olmayan bir məsələni açıqlayır. Amma əslində cəmiyyətə ən vacib olan informasiya ötürür, bununla da özünün açıq-aydın prinsipial mövqeyini göstərir. Biz təəccüblənmirik. Çünki bu tipli obyektlər demək olar ki, şəhərin tarixi abidələr məkanını belə zəbt etməkdədir. Bu məkanlarda nə işlər görülür, bunu düşünmək oxucunun öz ixtiyarına buraxılır. Çünki bu məsələlər artıq gündəlik həyatımızda hər birimizin müşahidəsindədir.

Hekayədə ön planda görünən qəhrəmanlardan birinin adı Muraddır. Onun oğul övladı arzusu hekayənin lirik motivini təmin edir. Ancaq onu əhatə edən mühit bu təbiətə sağlam olan insanı da korlayır. Onun düşüncəsinə görə sağlam həyat yaşamaqla arzuları reallaşdırmaq mümkün olan iş deyil. Birinci növbədə o, tapındığı mənəvi dəyərlərdən imtina edir. Bununla da düşüüyü girdabı daha da dərinləşdirir.

Onun nəslinin davamçısı olan övladı dünyaya gəlir. Amma Murad hər şeyi taleyin ixtiyarına buraxır. Yüngül həyat tərzi ilə yüngül həyat tərzi yaşayan dostlarının yanına aparır onu. Və burada o, taleyin ən sərt cəzası ilə "mükafatlanır". Qızı yeni dünyaya gələn uşağın ölümü haqqında xəbər verir. Müəllif hekayənin sonluğunda onu öz taleyi ilə üz-üzə buraxır. Xəbərdən sonra Muradın düşüüyü vəziyyəti dəqiq anlamaq üçün elə hekayənin sonluğuna diqqət edək: "Yeyib içməkdə olan dostlar duruxub qaldılar. Hamı nəfəsini belə dərmədən gözlərini Murada zilləmişdi. O, kökündən qopmuş ağac kimi stula sərildi. Sifəti avazlanmış, gözlərindən axan yaş solmuş yanaqlarından üzü aşağı, boğazına sarı axırdı. Yanına salınmış əlindən dəsmal sürüşüb yerə düşdü. Kimsə nəyə soruşmağa cürət eləməyirdi. Hamı ürəyində bu məzar sükutun tezliklə pozulmasını gözləyirdi. Tahir dəsmalı yerdən götürüb Muradın qabağına qoydu, astadan soruşdu:

- Kim idi? Nə baş verib?

Murad bərələ qalmış gözlərini Biznesmen Tahirə dikib güclə eşidiləcək səslə dilləndi:

- Uşaq ölüb... Elə ağılaya-ağılaya keçinib... Heç üzünü də görmədim.

...Restoranın qapısından çıxanda Biznesmen Tahir köks ötürüb: - "Çənlibelin də zibili çıxıb e" - dedi. Qulp Vəli və Keşqom Qərib bikef halda başını yellətdilər. Dostlar köməkləşib halsız vəziyyətdə olan Yetim Muradı maşına oturdular. Maşın yerindən tərpənəndə arxadan işçilərini nəyə görə danlayan Həmzənin gur səsi eşidilirdi". Beləliklə, biz yeni bir faciə qəhrəmanı ilə də tanış oluruz. Amma bu hekayədə daha bir maraqlı obraz da var. Müəllif onu "Qulp Vəli" adı ilə təqdim edir. Qulp Vəli həmişə dostları ilə bir yerdədir. Ancaq onun mövqeyi hər hansı bir məsələyə özünəxas düzgün yanaşması ilə görünür. Elə "qulp" adını da razılaşmadığı hər hansı məsələyə düzəlişinə görə ona veriblər.

Hekayənin adına gəldikdə isə müəllif müəyyən məqsədlə dəyərləri özünə qalxan edən insanların təbiətini ifadə etməkdə Çənlibel obrazı kifayət qədər yetərlidir. Demək, təkə adla iş aşıdır. Gərək adın daşıyıcısı olan insanlar addan gələn təəssüratı düzgün məcraya yönəltsinlər. Əks təqdirdə, ad öz dəyərini itirəcək, necə ki, hekayənin axırında qəhrəmanlardan biri "Çənlibelin də zibili çıxıb" deyər fikrini bitirir.

Növbəti hekayəni müəllif "Bərzəx sakininin etirafları" adlandırmır. Müəllif bu hekayəni atasının xatirəsinə həsr etdiyini öz epiqrafında bildirir. Dostum Əli Rza Xələfli Qafar Cəfərli haqqında düşüncələrini sosial şəbəkədə məhz bu hekayə əsasında konkret qeydləri ilə ifadə edib: "Qafar Cəfərli bir nasir kimi həyatın ən müxtəlif tərəflərinə kifayət qədər nüfuz etmək imkanındadır. Bunu onun həm yazı səriştəsi, həm də həyatı duyum imkanları göstərir. Əsas odur ki, hər hansı bir sənətkar özünüifadə imkanına malik olsun. Bunun üçün sənətkar bu imkanı hər

(Ədəbi-tənqidi müstəvidə görünən tərəflər)

hansı bir vasitə ilə kimsədən ala bilməz. Bu, taleyin bəxş etdiyi istedaddır. İstedad ilahidən gəlmə keyfiyyət olduğu üçün insanın varlığında dövr edir, zamanı gələndə, vaxtı gələndə hansısa bir formada üzə çıxır. Müxtəlif sahələrdə istedadlı olmaq olar. Sözdə, yaradıcılıqda istedad, əlbəttə, alayı bir keyfiyyətdir. Məhz bu keyfiyyətə görə hər hansı bir sənətkar ətrafının diqqətini cəlb edir. İnsanların varlığına söz vasitəsi ilə, sənət vasitəsi ilə nüfuz edə bilir. Bu mənada, Qafar Cəfərli də bir nasir kimi həyatı müşahidələrini yazıya gətirməkdə istədədə güvənclidir. Tale ona gördüklərini, müşahidələrini sözlə çevirmək imkanı bəxş edib. Onun "Bərzəx sakininin etirafları" hekayəsini oxudum. Bu hekayə ədəbi tarixi ənənələr üzərində qurulub. Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin məşhur "Xortdanın cəhənnəm məktubları" əsəri var. Həmin əsərdə müəllif bu dünyadakı əməllərinə görə o biri dünyada insanların düçar olduqlarını təsvir edir. Başqa sözlə, bu dünyanın insanın o biri dünyanın bizə məlum olmayan tərəfini göstərməklə onları bu dünyada doğru-düzgün yaşamağa sövq edir. Ancaq digər yazıçılarda da bu və ya digər dərəcədə bu dünya-o dünya məsələləri ilə bağlı mövzular qələmə alınıb. Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin "Cənnətin qəbz" hekayəsini də yada salmaq olar. Başqa müəlliflər də məlum mövzuya üz tutublar. Son dövrlərdə nəsr yaradıcılığı ilə ciddi şəkildə məşğul olan İsaخان İsaخانlının da "Mollanın cənnətdən qovulması" adlı çox uğurlu bir hekayəsi var. Həmin hekayədə də müəllif qəhrəmanını o biri dünyaya aparır. Sonra ona imkan verilir ki, geri qayıdıb bu dünyanı müşahidə etsin. Özündən sonra nələr baş veriyindən xəbərdar olsun. Hətta ona imkan verilir ki, əgər ləyaqətlə hərəkət etsə, onda onun cənnətdə qalma şansı da qüvvədə olacaq.

Təfərrüata varmadan qeyd etmək yerinə düşər ki, Qafar Cəfərlinin də "Bərzəx sakininin etirafları" əsərinin qəhrəmanı oxşar bir mənzərə ilə qarşılaşır. Ona da imkan verilir ki, bu dünyaya qayıtsın. Bu dünyada nələrin baş verdiyini bir daha gördün. Bəlkə bundan sonra həyat haqqında, insanlıq haqqında daha düzgün nəticə çıxara bilər. Qafar Cəfərlinin "Bərzəx sakininin etirafları" hekayəsi, zənnimcə, bu dünyanın insanına ibrətli təsir göstərmək baxımından çox uğurludur". Dostumun bu qeydlərini sosial şəbəkədə gören kimi elə mənim düşüncələrimə uyğun kökdə qələmə alındığını hiss etdim. Və yeri gəlmişkən, burada həmin düşüncələri təqdim etməklə oxucularına bir az da mövzu haqqında əhatəli düşünmək imkanı yaratdım.

Bəli, müəllifin bu hekayəsi Azərbaycanda kifayət qədər məşhur olan süjet ənənələri əsasında yazılıb. Ümumiyyətlə, insanın o dünyadakı taleyi haqqında klassik ədəbiyyatda da, bir çox görkəmli sənətkarların yaradıcılığında da davamlı şəkildə təsvirlər var. Elə konkret olaraq Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevdən də başlamaq olardı. Amma dostumun qeydləri əsasında bu barədə artıq məlumat verdim.

Birbaşa hekayənin məğzində diqqəti cəlb etmək istər-

dim. Q.Cəfərli həyat kredosuna uyğun olaraq insanların sosial durumu ilə bağlı düşüncələrini yazının lap əvvəlində çəkir. Axı hansımıza sirt deyil ki, biz avtobus gözləyəndə də əziyyət çəkirik. Çünki dəfələrlə deyilməsinə baxmayaraq, heç bir avtobus sürücüsü demək olar ki, grafik əməl etmir. Son vaxtlar daha bir xəstəlik peyda olub. Taksilər göstərilən məbləğdən artıq tələb edir. Bir balaca məlumatsız olanda 5 manatlıq yola 50 manat tələb edir. Bazarımız, ticarətimiz, dolanışığımızla bağlı ən müxtəlif səviyyələrdə dəfələrlə müzakirələr olsa da, cavabdeh bürokratların, süründürməçilərin sayəsində demək olar ki, daim gərginlik, əsəb altında yaşayırıq.

Qafar Cəfərlinin "Bərzəx sakininin etirafları" hekayəsinin qəhrəmanı da gözümüzün qarşısında dövr edən həyatın iztirablarını yaşayan insandır. Əslində onu ağır xəstəliyə düçar edən də elə yaşadığı stresslərdir. Müəllif əsərin əvvəlində bədii təsvirdən çox publisistik sərrastlıqla yaşadığı həyatı təsvir edir. Və düçar olduğu xəstəliyin mənbəyini də stresli həyatla bağlı olaraq göstərir: "Altı yaşımın tamam olmasına altı gün qalmış xəstəliyimdən xəbər tutdum. Həkimin oğlumla danışıqlarını təsadüfən eşidəndə bildim ki, o murdar xəstəliyə tutulmuşam - xərçəngi deyirəm. Onkoloji Mərkəzdə olduğum 3-4 gün ərzində dar gün üçün yığdığım min manat pul göz qırpmında müayinələrə xərcləndi. Neftçilər xəstəxanasında isə qara ciyərimi dəyişmək üçün elə məbləğ oxudular ki, aq ciyərimin belə bağı yarıldı. Xəstəxanadan gözlərimi yumub hövllü qaçdım və ayılanda gördüm evdəyəm. Fikirləşdim ki, nə uşaqlara, nə də ki, özümə əlavə əziyyət verməyim. Bir də ki, nə fərqi var idi? Bu cür yaşamağın daha bir-iki il uzanması heç kimə lazım deyildi, heç mənə də. Son üç ildə çəkdiyim iztirablar, mənəvi sarsıntılar sözünü deməyə bilməzdi və bu da nəticəsi. Evdə on iki gün yorğan-döşəkdə uzandım və on üçüncü gün dünyamı dəyişdim. Cismim torpaq altında olsa da, ruhum burada - sizlərin dili ilə desəm, o biri dünyadadır". Beləliklə, biz gözümüzün qarşısında yaşayan insanın necə ağır bəlaya düçar olduğunu görür və hətta bunun səbəblərini də olduğu kimi gözlərimizin qarşısında təsəvvür edə bilirik. Ümumiyyətlə, Qafar Cəfərlinin sosial həyatla bağlı cəmiyyətin mənəvi mühitini açıqlayan yazıları hər hansı bir oxucuda rəğbət doğurur, səbəbi də budur ki, hər bir oxucu həmin materialın məğzində özünü görür. Yaxınlığını görür, başqa bir doğmasını görür, yəni müəllifin həyatı təsvirləri bizim düşüncəmizə tanışdır və bundan qaçmaq mümkün deyil.

"Bərzəx sakininin etirafları" hekayəsinin qəhrəmanı səmimiyyəti ilə diqqəti cəlb edir. Doğrudur, hekayənin motivi dini-mistik əfsanəvi mühitlə bağlıdır. Ancaq heç də həyatdan kənar deyil. Müəllif dini-mistik motivlərdən istifadə ilə real həyatı təsvirləri əsas götürür. Bərzəx haradır? Bu dünya ilə o dünyanın arasında bir aralıq məkan. Yəni o biri dünyada kiməsə əməlinə görə müəyyən güzəşt varsa, başqa sözlə, cənnətə düşə bilmirsə və cəhənnəmə də göndərilməməlidirsə, onda beləsi Bərzəxdə yerləşdirilir. İki həyatın arasında qalıb qiyaməti gözləməlidir. Qiyamət isə nə vaxt olacaq - bunu ancaq hökm sahibi bilir. Bərzəxdə yaşayan şəxsə imkan verilir ki, o ruh şəklinə də olsa da, bu dünyaya qayıtsın. Bu dünyanın olaylarına təzədən baxa bilsin, görsün nə dəyişib, nə dəyişməyib.

Bax əsas məsələ də məhz bundan sonra başlanır. Yəni Bərzəxdən gələn adam özünün xatirələri əsasında yaşayıb gördüyü dünyanı təzədən gəzir. Oxuduğu, işlədiyi məktəbə gedir. Yəni də elə həmin vəziyyətdə olduğunu öz gözləri ilə görür. Yəni normal məktəb, iş yox, direktorlar, mənşə sahibləri yalnız öz məramları üçün min cür hiylə və fəsad qururlar. Sonra Bərzəx sakinini həyatının keçmişdə qalmış digər məqamlarına da səfər edir. Bütün bunlar reallıqları ilə hekayədə öz əksini tapır. Hələ onu demirəm ki, bir nazir o biri dünyada Bərzəx sakininin səmimiyyətini görüb ona öz qəlbini açır. Necə nazir olmağından danışır. Hansı cinayətlərə, hansı əməllərə yol verdiyini açıb tökülür. Bütün bunlar müəllifə istinad etdiyi forma əsasında həyatı gerçəklikləri yazmaq imkanı verir.

Qafar Cəfərli həyatın ən qaranlıq tərəflərinə sözü ilə nüfuz etmək imkanına malik sənətkardır. Biz bundan sonra da onun hekayələrini təhlil etmək, yazılarında da cəmiyyət üçün vacib olan işıqlı məqamlara öz tərəfimizdən də bir daha işıq salmaq niyyətindəyik.

(Davamı var)